

Alþingi - Allsherjar og menntamálanefnd
Austurstræti 8-10
nefndasvid@althingi.is
150 Reykjavík

Reykjavík, 6. desember 2022

Efni: Athugasemdir Dómarafélags Íslands við frumvarp til laga um breytingu á lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008 (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi). Þingskjal 488 - 428. mál.

Allsherjar og menntamálanefnd Alþingis hefur sent Dómarafélagi Íslands ofangreint frumvarp til umsagnar.

Dómarafélagið tekur undir þær röksemdir sem fram koma í greinargerð með frumvarpinu um nauðsyn lagabreytingarinnar og tekur undir umsagnir sem fram hafa komið um að brýnt sé að leyst verði sem fyrst úr óvissu um meðferð mála sem dæmd hafa verið í Hæstarétti fyrir tilkomu Landsréttar og Endurupptökudómur telur að uppfylli skilyrði til endurupptöku, sökum þess að brotið hafi verið gegn milliliðalausri sönnunarfærslu.

Mikilvægt er að tryggja að umrædd mál fái endurtekna efnislega málsmeðferð fyrir dómi en að baki liggja í senn brýnir hagsmunir endurupptökubeiðenda og almannahagsmunir.

Dómarafélagið gerir ekki efnislegar athugasemdir við frumvarpið.

Virðingarfyllst,

f.h. Dómarafélags Íslands

Kjartan Bjarni Björgvinsson

Alþingi
Allsherjar- og menntamálanefnd
Kirkjustræti
101 Reykjavík

DÓMSMÁLARÁÐUNEYTIÐ

Sölvhólsgrötu 7 101 Reykjavík
sími: 545 9000 bréfasími: 552 7340
postur@dmr.is dmr.is

Reykjavík 24. febrúar 2023
Tilv.: DMR22110056/10.1

Vísað er til erindis allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis til dómsmálaráðuneytisins, dags. 23. febrúar 2023, þar sem nefndin óskar afstöðu þess til álits Sindra M. Stephensen og Víðis Smára Petersen um 428. mál – meðferð sakamála (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi), dags. 2. febrúar 2023.

Í álitinu kemur fram að höfundar álitsins séu sammála frumvarpinu, athugasemdum með frumvarpinu svo og umsögn dómsmálaráðuneytisins til allsherjar og menntamálanefndar frá 25. janúar 2023. Telja þeir að með frumvarpinu sé tryggt að Endurupptökudómur geti vísað enduruppteknum dómum Hæstaréttar Íslands til meðferðar og dómsuppsögu í Landsrétti ef þörf krefur, og þá einkum sökum þess að milliliðalaus sönnunarfærsla þurfi að fara fram fyrir dómstólum, óháð því hvort upphaflegt mál hafi áður verið rekið fyrir Landsrétti. Telja þeir frumvarpið til þess fallið að styrkja meginreglur sakamálaréttarfars um milliliðalaus sönnunarfærslu og sannleiksregluna.

Álitshöfundar vekja á hinn bóginn einnig athygli á því að frekari lagabreytingar gætu styrkt framfylgd meginreglna sakamálaréttarfars, þar á meðal um milliliðalaus sönnunarfærslu og sannleiksregluna sem njóti verndar stjórnarskrárinnar og mannréttindasáttmála Evrópu. Eiga álitshöfundar þar við heimild til handa Hæstarétti til að hlýða á milliliðalaus sönnunarfærslu í enduruppteknum sakamálum við tiltekna aðstæður, svo sem ef Endurupptökudómur af einhverjum ástæðum vísar máli þar sem þörf er á milliliðalausri sönnunarfærslu til Hæstaréttar en ekki Landsréttar, eða þörfin fyrir milliliðalaus sönnunarfærslu verður ekki ljós fyrir en eftir að mál er komið til Hæstaréttar. Lýsa álitshöfundar slíkri breytingu sem öryggisventli sem komi í veg fyrir að mál ónýtist við þessar aðstæður. Rétt er að geta þess að í álitinu eru nefnd fleiri dæmi um aðstæður þar sem slík heimild kæmi að notum.

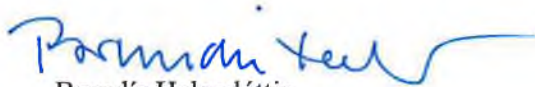
Ráðuneytið tekur undir með álitshöfundum um að nauðsynlegt sé að taka til athugunar hvort rétt sé lögfesta heimild á borð við þá sem að framan er lýst. Þess háttar breyting er aftur á móti ekki nauðsynleg forsenda þess að tilgangi frumvarpsins verði náð og þarfnast hún nánari skoðunar við. Ráðuneytið bendir í því sambandi á að aðrar leiðir en að milliliðalaus sönnunarfærsla fari fram fyrir Hæstarétti kunna einnig að vera færar að sama marki, svo sem að Hæstiréttur hafi heimild til að vísa máli til Landsréttar reynist þörf fyrir milliliðalaus sönnunarfærslu. Sú leið hefði til að mynda þann kost að unnt væri sækja um leyfi til að áfrýja dómi Landsréttar í kjölfarið til Hæstaréttar eftir almennum reglum. Einnig er það álit ráðuneytisins að taka þyrfti til athugunar hvort lagaákvæði af þessu tagi, óháð því hvaða aðferð væri lögð til, ætti heima sem varanlegt ákvæði í lögum um meðferð

sakamála fremur en ákvæði til bráðabirgða. Í því tilliti ber einnig að geta þess að lagareglur um framkvæmd skýrslutaka fyrir Hæstarétti er ekki að finna í lögum um meðferð sakamála í dag, en úr því þyrfti að bæta ef lögfest væri ákvæði um heimild Hæstaréttar til að hlýða á skýrslur við meðferð endurupptekins sakamáls.

Með vísan til framangreinds er það mat ráðuneytisins að breyting á borð við þá sem fjallað er um að framan þarfnist gaumgæfilegrar athugunar og undirbúnings, meðal annars með tilliti til annarra réttarfarsreglna laga um meðferð sakamála, og eigi því ekki samleið með því frumvarpi sem allsherjar- og menntamálanefnd hefur nú til meðferðar. Um leið undirstrikar ráðuneytið mikilvægi þeirrar breytingar sem lögð er til með frumvarpinu en um ástæður hennar vísast nánar til frumvarpsins sjálfs og fyrri samskipta ráðuneytisins og allsherjar- og menntamálanefndar vegna málsins.

Að lokum áréttar ráðuneytið þá afstöðu sína, sem áður hefur verið lýst á fundum með allsherjar- og menntamálanefnd, að heppilegt sé að auka við frumvarpið skýru lagaskilaákvæði um að sú breyting sem í því felst taki til mála sem eru til meðferðar hjá Endurupptökudómi en dómurinn hefur ekki úrskurðað um. Að þessu atriði er einnig vikið í umsögnum dómstólasýslunnar og Lögmannafélags Íslands um frumvarpið. Í lagaskilaákvæði af því tagi fælist ekki efnisregla sem hefði áhrif á að hvaða niðurstöðu yrði komist í máli, heldur lægi þá fyrir afdráttarlaus heimild til að vísa málum sem ekki hafa þegar verið endurupptekin til meðferðar og dómsuppsögu í Landsrétti svo heimilt verði að lögum að viðhafa þá aðferð við sönnunarfærslu sem ella yrði farið á mis við fyrir Hæstarétti. Nýlegt fordæmi er fyrir því að mál séu færð á milli dómstiga á hliðstæðan hátt og frumvarpið gerir ráð fyrir. Þegar Landsréttur tók til starfa þann 1. janúar 2018 var í lögum kveðið á um að þau sakamál sem áfrýjað hafði verið eða kærð höfðu verið til Hæstaréttar, og Hæstiréttur hafði ekki lokið meðferð á, skyldu upp frá því rekin fyrir Landsrétti, sbr. 78. gr. laga nr. 49/2016 og 4. gr. laga nr. 53/2017. Eins og rakið er í skýringum við 2. gr. frumvarp þess er varð að síðastnefndu lögunum (þingskjal 672 – 481. mál, 146. löggjafarþing, 2016-2017) var ein röksemda fyrir þeirri tilfærslu að þau mál myndu þá njóta þeirrar málsmeðferðar sem boðið yrði upp á í Landsrétti þannig að unnt yrði að endurmeta sönnunargildi munnlegs framburðar.

Fyrir hönd ráðherra

Bryndís Helgadóttir

Þorvaldur Heiðar Þorsteinsson

Alþingi
Allsherjar- og menntamálanefnd
Kirkjustræti
101 Reykjavík

DÓMSMÁLARÁÐUNEYTIÐ

Sölvhólsgrötu 7 101 Reykjavík
sími: 545 9000 bréfasími: 552 7340
postur@dmr.is dmr.is

Reykjavík 25. janúar 2023
Tilv.: DMR22110056/10.1

Vísað er til erindis allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis til dómsmálaráðuneytis, dags. 24. janúar 2023, þar sem nefndin óskar eftir minnisblaði frá ráðuneytinu vegna þeirra umsagna sem henni hafa borist um 428. mál – meðferð sakamála (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi).

Svo sem rakið er í frumvarpinu kvað Endurupptökudómur upp úrskurð þann 30. desember 2021 (mál nr. 26/2021) þar sem fallist var á beiðni um endurupptöku á sakamáli sem dæmt var í Hæstarétti þann 31. október 2013 (mál nr. 135/2013). Byggðist úrskurður Endurupptökudóms einkum á því að verulegur galli hefði verið á meðferð málsins í Hæstarétti og var í því tilliti aðallega vísað til þess að brotið hefði verið gegn reglunni um milliliðalausa sönnunarfærslu. Skyldi málið endurupptekið fyrir Hæstarétti. Hið endurupptekna mál kom því að nýju til kasta Hæstaréttar sem vísaði því frá með dómi þann 5. október 2022 (mál nr. 7/2022). Byggðist sú niðurstaða meðal annars á því að munnleg sönnunarfærsla gæti ekki lengur farið fram fyrir Hæstarétti og Endurupptökudómi hefði því borið að nýta heimild til að vísa málinu til meðferðar hjá Landsrétti. Þá vísaði Hæstiréttur til þess að í ljósi þess að málið hefði verið endurupptekið af þeirri ástæðu að meðferð þess fyrir Hæstarétti hefði verið í ósamræmi við regluna um milliliðalausa sönnunarfærslu, yrði ekki úr því bætt nema leiða ákærða í málinu og vitni fyrir dóm til skýrslugjafar. Hæstarétti væri ókleift að bæta úr þessu, þar sem sönnunarfærslan gæti ekki lengur farið þar fram, og því væri óhjákvæmilegt að vísa málinu frá réttinum. Af frávísuninni leiðir að sýkna endurupptökubeiðanda samkvæmt áfrýjuðum dómi Héraðsdóms Reykjavíkur frá 31. janúar 2013 stendur óröskuð. Sama niðurstaða varð í dómi Hæstaréttar Íslands frá 9. nóvember 2022 (mál nr. 8/2022) þar sem tekið var fyrir mál sem Endurupptökudómur hafði heimilað endurupptöku á samkvæmt beiðni þriggja aðila en þeir úrskurðir Endurupptökudóms voru einnig kveðnir upp þann 30. desember 2021 (mál nr. 20/2021, 29/2021 og 30/2021). Það mál hafði áður verið dæmt í Hæstarétti þann 28. apríl 2016 (mál nr. 74/2015) og í héraði þann 17. desember 2014.

Með úrskurði þann 31. október 2022 (mál nr. 15/2022) féllst Endurupptökudómur á beiðni um endurupptöku annars sakamáls sem dæmt var í Hæstarétti þann 4. febrúar 2016 (mál nr. 842/2014). Í þeim úrskurði kemur fram að það falli undir Endurupptökudóm, sem sé sérdómstóll, að taka afstöðu til þess hvort mál sem dæmd hafa verið í Hæstarétti og fallist sé á endurupptöku á eigi að sæta endurupptöku hjá Hæstarétti eða hvort beita eigi undantekningunni um að þau séu endurupptekin hjá Landsrétti. Af nánari rökstuðningi Endurupptökudóms er jafnframt ljóst að sá dómstóll telur ekki heimilt að vísa enduruppteknu máli, sem dæmt hefur verið í Hæstarétti, til meðferðar og dómsuppsögu í Landsrétti, nema umrætt mál hafi áður fengið meðferð í Landsrétti. Var málinu því vísað til meðferðar í Hæstarétti en hefur ekki verið dæmt þar. Í því máli var endurupptökubeiðandi sakfelldur með dómi Héraðsdóms Reykjavíkur þann 19. nóvember 2014.

Af framangreindum niðurstöðum Endurupptökudóms og Hæstaréttar leiðir að ekki er í enduruppteknu sakamáli fyrir Hæstarétti unnt að bæta úr ágöllum á meðferð máls þegar brotið hefur verið gegn

reglunni um milliliðalausa sönnunarfærslu. Í reglunni um milliliðalausa sönnunarfærslu felst nánar að ákærði og vitni, sem leidd eru fyrir dóm, skuli gefa skýrslu fyrir þeim dómurum sem skera úr um sekt eða sýknu ákærða, auk þess sem skjöl og önnur sýnileg sönnunargögn skulu lögð fyrir þá. Að baki þessu búa þau rök að með því að dómari kynni sér sönnunargögn af eigin raun, þar á meðal hlýði sjálfur á framburð ákærða og vitna, sé líklegra að hann dæmi málið á réttum grundvelli. Þetta er í samræmi við aðra meginreglu sem gildir í sakamálaréttarfarum um að leiða skuli hið sanna í ljós eða það sem nefnt hefur verið sannleiksreglan. Ef brotið er gegn reglunni er jafnan nauðsynlegt að taka að nýju skýrslur fyrir dómi af ákærða og vitnum við endurtekna málsmeðferð. Fyrir liggur að Hæstiréttur hefur ekki heimild til slíkrar skýrslutöku, og Endurupptökudómur telur sér ekki heimilt að vísa slíkum málum til meðferðar hjá Landsrétti – sem hefur þess háttar heimild til skýrslutöku.

Rétt er að taka fram að þetta á einungis við um mál sem dæmd voru í Hæstarétti fyrir 1. janúar 2018. Þá tók Landsréttur til starfa og hafa öll sakamál sem áfrýjað hefur verið frá héraðsdómi komið til meðferðar þess dómstóls frá þeim tíma. Ljóst má telja að Endurupptökudómur telur sér heimilt á grundvelli 1. mgr. 232. gr. laga um meðferð sakamála, nr. 88/2008, að vísa máli sem dæmt hefur verið í Hæstarétti eftir 1. janúar 2018, til meðferðar og dómsuppsögu hjá Landsrétti, ef nauðsynlegt væri að taka skýrslur fyrir dómi.

Í ljósi framangreinds er lagt til með frumvarpinu að lögfest verði skýr heimild fyrir Endurupptökudóm, til að vísa máli, þar sem fallist hefur verið á endurupptöku á og dæmt hefur verið í Hæstarétti fyrir 1. janúar 2018 til meðferðar og dómsuppsögu í Landsrétti. Verði frumvarpið að lögum mun þannig verða hægt að bæta úr ágöllum er varða milliliðalausa sönnunarfærslu fyrir áfrýjunardómstól, Landsrétti, sem heimild hefur til að taka skýrslu af ákærða og vitnum. Rétt er að halda því til haga að heimilt væri að sækja um leyfi til að áfrýja slíkum dómi Landsréttar til Hæstaréttar eftir almennum reglum.

Markmið frumvarpsins er að stuðla að auknu réttaröryggi og leiðir frumvarpið til þess að unnt verður að bæta úr ágöllum á meðferð máls fyrir dómi þar sem brotið var gegn milliliðalausri sönnunarfærslu. Endurtekin málsmeðferð eftir réttum reglum leiðir jafnframt til efnislegrar endurskoðunar þeirra héraðsdóma sem það tekur til, um sýknu eða sakfellingu, á áfrýjunarstigi. Ekki verður séð að heimild til að bæta úr ágalla á málsmeðferð með þessum hætti geti falið í sér íþyngjandi eða afturvirka beitingu laga. Í því tilliti verður að hafa hugfast að ástæða þess að fallist er á endurupptöku sakamáls, þar sem brotið hefur verið gegn fyrrgreindri meginreglu um milliliðalausa sönnunarfærslu, er sú að ákærðu fóru á mis við það að geta fært sönnur á ætlað sakleysi sitt milliliðalaust fyrir dómurum Hæstaréttar. Því skyti skökku við að ekki væri heimilt að bæta úr þeim ágalla við nýja málsmeðferð allra mála sem ekki hafa nú þegar verið endurupptekin með úrskurðum Endurupptökudóms, svo sem frumvarpinu er ætlað að gera. Með heimild til að vísa málum til meðferðar og dómsuppsögu í Landsrétti, sem tekur til allra mála sem óafgreidd eru af Endurupptökudómi, eiga ákærðu möguleika á þeirri réttlátu málsmeðferð sem þeir hafa farið á mis við og er því um ívilnandi en ekki íþyngjandi breytingu að ræða fyrir þá. Sú tillaga sem lögð er til í frumvarpinu felur því í sér mun betra samræmi við ákvæði 6. gr. mannréttindasáttmála Evrópu heldur en sú staða sem nú er uppi og er til þess fallin að bæta úr ágöllum á málsmeðferð sem bent hefur verið á af hálfu Mannréttindadómstóls Evrópu í tilteknum málum.

Fyrir hönd ráðherra

Bryndís Helgadóttir

Þorvaldur Heiðar Þorsteinsson

Alþingi
Allsherjar og menntamálanefnd

Reykjavík, 24. nóvember 2022
Málsnúmer: DSS202211-0311/0.09

Efni: Athugasemdir dómstólasýslunnar við frumvarp til laga um breytingu á lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008 (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi). Þingskjal 488 – 428. Mál.

Allsherjar og menntamálanefnd Alþingis hefur sent dómstólasýslunni ofangreint frumvarp til umsagnar.

Dómstólasýslan tekur undir þær röksemdir sem fram koma í greinargerð með frumvarpinu um nauðsyn lagabreytingarinnar.

Dómstólasýslan telur afar brýnt að leyst verði sem fyrst úr óvissu um meðferð mála sem dæmd hafa verið í Hæstarétti fyrir tilkomu Landsréttar og Endurupptökudómur telur að uppfylli skilyrði til endurupptöku, sökum þess að brotið hafi verið gegn milliliðalausri sönnunarfærslu. Mikilvægt er að tryggja að umrædd mál geti fengið endurtekna efnislega málsmeðferð fyrir dómi en að baki liggja brýnir hagsmunir endurupptökubeiðenda og almannahagsmunir.

Engar efnislegar athugasemdir eru gerðar við frumvarpið.

Virðingarfyllst,

Kristín Haraldsdóttir, framkvæmdastjóri

Alþingi
Allsherjar- og menntamálanefnd
Kirkjustræti
101 Reykjavík

Reykjavík, 27. janúar 2023
Málsnúmer: DSS202301-0040/0.09

Ísland er til erindis allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis til dómstólasýslunnar, dags. 24. janúar 2023, þar sem nefndin óskar eftir athugasemdum eða ábendingum varðandi umsögn frá laganeftnd Lögmannafélag Íslands um 428. mál – meðferð sakamála (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi).

Í fyrrnefndri umsögn laganeftndar Lögmannafélags Íslands segir að ljóst sé að 1. gr. frumvarpsins, verði það að lögum, muni að óbreyttu gilda um endurupptöku mála sem ekki hafa þegar verið dæmd og að öllum líkindum einnig um mál sem þegar hafa verið dæmd en ekki hefur verið óskað endurupptöku á fyrir gildistöku ákvæðisins. Laganeftndin telur aftur á móti að öllu óljósara sé með mál sem þegar hefur verið óskað eftir endurupptöku á og eru til meðferð hjá Endurupptökudómi. Í því sambandi er vísað til reglunnar um að dómsmál sem höfðað sé í tíð eldri reglna hlíti þeim, þótt ný lög hafi öðlast gildi áður en máli er lokið. Ef 1. gr. frumvarpsins eigi að gilda um mál sem nú eru til meðferðar hjá Endurupptökudómi þyrfti að mati laganeftndar að setja ákvæði í þá veru.

Dómstólasýslan hefur áður tekið undir þær röksemdir sem fram koma í greinargerð með frumvarpinu um nauðsyn lagabreytingarinnar. Frumvarpið tryggir að mál sem Endurupptökudómur telur að uppfylli skilyrði til endurupptöku, sökum þess að brotið hafi verið gegn milliliðalausri sönnunarfærslu, geti fengið endurtekna efnislega málsmeðferð fyrir dómi. Með því að vísa þessum málum til Landsréttar er hægt að taka skýrslur fyrir dómi af ákærða og vitnum og bæta þannig úr ágöllum á meðferð málsins á fyrri stigum. Þannig er um að ræða ívilnandi lagabreytingu sem er til hagsbóta fyrir endurupptökubeiðendur.

Dómstólasýslan lítur svo á að frumvarpið nái til allra mála sem ekki hafa nú þegar verið endurupptekin með úrskurðum Endurupptökudóms, þar með talið þeirra mála sem nú eru til meðferðar hjá Endurupptökudómi. Sú túlkun sé í samræmi við tilefni og markmið frumvarpsins. Dómstólasýslan telur engu að síður rétt að eyða þeim vafa sem kann að vera um þá túlkun með því að bæta við lagaskilagrein frumvarpsins ákvæði um að lagabreytingarákvæðið taki til mála sem ekki hafa verið dæmd af endurupptökudómi, þar með talið mála sem eru þar til meðferðar.

Í fyrrnefndu erindi frá allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis var einnig óskað eftir tilteknum upplýsingum frá Endurupptökudómi.

1. Alls eru 11 beiðnir um endurupptöku til meðferðar hjá Endurupptökudómi.
2. Frá því að Endurupptökudómur tók til starfa hafa 75 beiðnir um endurupptöku borist dómstólnum. Af þeim hefur verið fallist á endurupptöku 27 mála.
3. Af þeim 11 málum sem eru til meðferðar hjá Endurupptökudómi er í þremur málum byggt á því að reglan um milliliðalausa sönnunarfærslu hafi verið brotin en ekki er hægt að útiloka að á þau sjónarmið gæti reynt í fleiri málum.

Virðingarfyllst,

Kristín Haraldsdóttir, framkvæmdastjóri

Gestur Jónsson
kt. 271050-7719
Silungakvísl 12
110 Reykjavík

Ragnar Halldór Hall
kt. 081248-2069
Suðurhlíð 38C
105 Reykjavík

ERINDI

varðandi

frumvarp til laga
um breytingu á lögum
um meðferð sakamála nr. 88/2008

153. löggjafarþing
Þingskjal 488 – 428. mál

Nefndasvið Alþingis
b. t. allsherjar- og menntamálanefndar
Sent á netfangið nefndasvid@althingi.is

15. febrúar 2023

Alþingi

Reykjavík 15. febrúar 2023

Allsherjar- og menntamálanefnd

Efni: Viðbót við fyrri umsagnir um frumvarp til laga um breytingu á lögum nr. 88/2008, um meðferð sakamála (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi) - þskj. 488 - 428. mál.

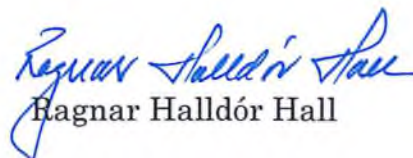
Við höfum kynnt okkur efni álitserðar Sindra Stephensen og Víðis Smára Petersen um efni ofangreinds frumvarps, dags. 3. febrúar 2023. Álitid er unnið samkvæmt beiðni nefndarinnar 31. janúar 2023.

Við leyfum okkur að vekja athygli á því að ekki kemur fram í álitinu hvort höfundarnir hafi kynnt sér efni þeirra umsagna sem nefndinni höfðu borist þegar óskað var eftir álitum þeirra. Þá er heldur ekki vikið að tilvist leiðbeininga Mannréttindadómstóls Evrópu um endurupptöku mála í framhaldi af áfellisdómum dómstólsins, sbr. umsögn okkar 9. desember 2023.

Við hvetjum eindregið til þess að aflað verði álitis sérfróðs eða sérfróðra manna um þessi efni áður en nefndin lýkur meðferð frumvarpsins. Nefndinni yrði áreiðanlega mikill fengur að álitum manns eins og Róberts Spanó um málið, væri þess kostur.

Virðingarfyllst

Gestur Jónsson

Ragnar Halldór Hall

Gestur Jónsson
kt. 271050-7719
Silungakvísl 12
110 Reykjavík

Ragnar Halldór Hall
kt. 081248-2069
Suðurhlíð 38C
105 Reykjavík

VIÐBÓTARUMSÖGN

um

frumvarp til laga
um breytingu á lögum
um meðferð sakamála nr. 88/2008

153. löggjafarþing
Þingskjal 488 – 428. mál

Nefndasvið Alþingis
b. t. allsherjar- og menntamálanefndar
Sent á netfangið nefndasvid@althingi.is

9. desember 2022

Viðbótarumsögn
um frumvarp til laga um breytingu á lögum
um meðferð sakamála nr. 88/2008

Vísað er til umsagnar undirritaðra til nefndarinnar frá 24. nóvember sl. um frumvarp til laga um breytingu á lögum um meðferð sakamála nr. 88/2008. Við höfum nú kannað leiðbeiningar Mannréttindadómstóls Evrópu (MDE) um grein 46 í mannréttindasáttmálanum (MSE) sem uppfærðar voru 31. ágúst sl. Þar er m.a. fjallað um skyldur aðildarríkis sáttmálans gagnvart einstaklingi sem ranglega hefur verið sakfelldur í refsimáli í viðkomandi ríki. Sáttmálinn er hluti af íslenskri löggjöf, sbr. lög nr. 62/1994 með síðari breytingum, og eiga leiðbeiningarnar því við gagnvart Íslandi.

Við teljum könnun okkar gefa tilefni til þess að senda nefndinni þessa viðbótarumsögn.

Á bls. 7 og 8 í leiðbeiningunum er fjallað undir staflið B. um skuldbindingu sáttmálaríkjanna skv. 46. gr. MSE. Í undirstaflað B.a., efnisgreinum 6 og 7, kemur eftirfarandi m.a. fram (eigin þýðing):

Ríki sem ber ábyrgð á broti gegn Mannréttindasáttmála Evrópu hefur þá skyldu að bæta úr brotinu með því að endurskapa þá stöðu sem málið var í áður en brotið var framið, að því gefnu að slíkt sé ekki efnislega ómögulegt (“materially impossible”) og endurupptaka valdi ekki fyrirhöfn sem sé óhæfileg miðað við ávinninginn af því að endurskapa lögmæta stöðu samanborið við að greiða skadabætur (“does not involve a burden out of all proportion to the benefit deriving from restitution instead of compensation”).

Með öðrum orðum er endursköpun á fyrri aðstæðum (restitution) meginreglan, en þær aðstæður geta verið til staðar að ríkið sé undanþegið, að öllu leyti eða að hluta, frá þeirri skyldu ef það getur sýnt fram á að aðstæður réttlæti að vikið sé frá þeirri reglu.

Tilgangurinn með reglunni um að endurskapa eins og hægt er aðstæðurnar sem voru áður en brotið var framið (“restitutio in integrum”) er að tryggja þeim sem brotið var gegn sömu stöðu og hann var í áður en brotið var gegn réttindum hans skv. mannréttindasáttmálanum. Við setningu reglna í þessu skyni skal viðkomandi ríki gæta þess að meginmarkmiðið (“primary aim”) er að endurskapa stöðuna eins og hún var áður en brot var framið.

Ríkið skal tryggja að úrræði fyrir einstakling til þess að bregðast við broti sem staðfest hefur verið af MDE séu fljótvirk, videigandi og nægjanleg til þess að rétta hlut einstaklingsins í þeim mæli sem unnt er.

Við bætum hér inn hlekk á vefsíðu dómstólsins:

https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf

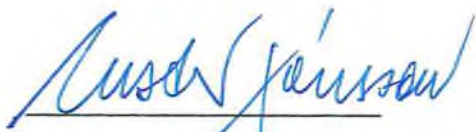
Endurupptökureglurnar skulu samkvæmt þessu miðast við að mál sé endurupptekið í þeirri stöðu sem það var áður en brot var framið.

Í þeim málum sem urðu tilefni þeirrar „togstreitu“ sem sögð er vera milli Hæstaréttar Íslands og Endurupptökudóms hafði síðarnefndi dómstóllinn samþykkt endurupptöku sakfellingardóma fyrir Hæstarétti. Í málunum hafði Hæstiréttur sakfelld menn sem sýknaðir höfðu verið í héraði. Í dómum MDE var engin athugasemd við málsmeðferðina í héraði en sakfellingin talin brot á mannréttindum sem tryggð væru í MSE vegna þess að Hæstiréttur hafi í dómunum ekki virt regluna um milliliðlausa sönnunarfærslu. Brotið eða mistökin sem um ræðir áttu sér stað í Hæstarétti.

Í leiðbeiningum MDE skal við þessar aðstæður endurskapa þá stöðu sem var þegar málið var tekið til dóms í Hæstarétti. Þar sem Hæstiréttur er þá bundinn af sönnunarmati héraðsdóms ber Hæstarétti að réttum lögum að sýkna viðkomandi.

Sú hugmynd frumvarpshöfunda að í málum sem þessum skuli ný sönnunarfærsla fara fram fyrir Landsrétti er augljóslega andstæð skýringum MDE á efni 46. gr. sáttmálans. Innlend löggjöf sem heimilaði slíkt væri eflaust brot af hálfu Íslands á skyldum sínum samkvæmt sáttmálanum. Með því væri brotið gegn réttindum einstaklinga sem þurft hafa árum saman að þola ólögmæta sakfellingu. Tilgangurinn með því að heimila endurupptöku sakamáls, vegna brots gegn mannréttindum hins sakfellda, snýst um réttindi þess einstaklings sem í hlut á. Tilgangurinn er ekki að gefa dómstóli sem felld hefur ólögmætan sakfellingardóm tækifæri til þess að sakfella öðru sinn á grundvelli nýrrar sönnunarfærslu.

Virðingarfyllt

Gestur Jónsson

Ragnar Halldór Hall

Alþingi

Nefndasvið (nefndasvid@althingi.is)

Austurstræti 8-10

150 Reykjavík

Reykjavík, 5. desember 2022

Sent með tölvupósti.

Efni: Umsögn laganeftndar L.M.F.Í. um 428. mál, þskj. 488, 153. löggjafarþing 2022-2023, frumvarp til laga um breytingu á lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008 (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi)

I. Um þingmálið.

Laganeftnd Lögmannafélags Íslands hefur fengið framsent tölvuskeyti nefndasviðs Alþingis frá 18. nóvember sl. þar sem lögmannafélaginu var sent frumvarp til laga um breytingu á lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008 (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi), 428. mál, til umsagnar.

Laganeftnd er sammála nauðsyn þess að eyða þeirri réttaróvissu sem uppi er í kjölfar dóms Hæstaréttar 5. október 2022 í máli nr. 7/2022 og úrskurðar Endurupptökudóms 31. október 2022 í máli nr. 15/2022 og gerir ekki athugasemdir við að sett verði í lög það ákvæði sem 1. gr. frumvarpsins mælir fyrir um.

Laganeftnd saknar þess þó að tekin sé afstaða til skila lagafrumvarpsins við eldri lög í tíma. Ljóst er að 1. gr. frumvarpsins, verði það að lögum, mun að óbreyttu gilda um endurupptöku mála sem ekki hafa þegar verið dæmd og að öllum líkindum einnig um mál sem þegar hafa verið dæmd en ekki hefur verið óskað endurupptöku á fyrir gildistöku ákvæðisins.

Öllu óljósara er með mál sem þegar hafa óskast endurupptekin og eru til meðferðar hjá Endurupptökudómi þegar ákvæðið tekur gildi. Almenna reglan er sú að dómsmál sem höfðað er í tíð eldri reglna hlíti þeim, þótt ný lög hafi öðlast gildi áður en máli er lokið.¹ Laganeftnd veltir fyrir sér hvort tekin hafi verið afstaða til þess hvort leggja eigi þessa meginreglu til grundvallar varðandi lagaskil frumvarpsins, eða hvort láta eigi 1. gr. frumvarpsins einnig gilda um mál sem þegar hafa óskast endurupptekin. Yrði síðarneftnda leiðin fyrir valinu þyrfti að mati laganeftndar að setja ákvæði í þá veru. Þá

¹ Sigurður Línal: „Um lagaskil og afturvirkni laga“, *Úlfjótur 1. tbl.* 2006, bls. 48

LAGANEFND L.M.F.Í.

þyrfti einnig að huga að því og leggja mat á hvort slíkt ákvæði fæli í sér íþyngjandi afturvirka beitingu á 1. gr. frumvarpsins.

II. Lokaorð.

Laganefnd LMFÍ styður að meginstefnu þingmálið en leggur til að það verði skoðað betur með tilliti til skila lagafrumvarpsins við eldri lög í tíma.

Fulltrúar laganefndar LMFÍ eru reiðubúnir að koma á fund nefndarinnar til að fylgja eftir þessari umsögn ef þess er óskað.

Virðingarfyllst,
f.h. laganefndar LMFÍ

Jón Gunnar Ásbjörnsson

Gestur Jónsson
kt. 271050-7719
Silungakvísl 12
110 Reykjavík

Ragnar Halldór Hall
kt. 081248-2069
Suðurhlíð 38C
105 Reykjavík

UMSÖGN

um

frumvarp til laga
um breytingu á lögum
um meðferð sakamála nr. 88/2008

153. löggjafarþing
Þingskjal 488 – 428. mál

Nefndasvið Alþingis
b. t. allsherjar- og menntamálanefndar
Sent á netfangið nefndasvid@althingi.is

24. nóvember 2022

Umsögn
um frumvarp til laga um breytingu á lögum
um meðferð sakamála nr. 88/2008

Undirritaðir lögmenn, Gestur Jónsson og Ragnar Halldór Hall, senda hér með umsögn um ofangreint frumvarp að eigin frumkvæði.

I

Með lögum nr. 47/2020 var Endurupptökudómi komið á fót. Fram að þeim tíma hafði endurupptökunefnd það verkefni að úrskurða um hvort mál skyldu endurupptekin fyrir dómi eða ekki. Þar sem nefndin var hluti af framkvæmdavaldinu taldi Hæstiréttur sig ekki bundinn af niðurstöðum hennar í einstökum málum og hafði vísað frá réttinum málum sem nefndin hafði úrskurðað að skyldu endurupptekin.

Stofnun Endurupptökudóms taldist óhjákvæmileg til þess að íslenska ríkið teldist uppfylla skyldur sínar samkvæmt Mannréttindasáttmála Evrópu, en efni sáttmálans varð að íslenskum lögum nr. 62/1994. Í þeim lögum er m. a. svofellt ákvæði:

13. gr. Réttur til raunhæfs úrræðis til að leita réttar síns.

Sérhver sá sem á er brotinn sá réttur eða það frelsi hans skert, sem lýst er í samningi þessum, skal eiga raunhæfa leið til að ná rétti sínum fyrir opinberu stjórnvaldi, og gildir einu þótt brotið hafi framið opinberir embættismenn.

Þegar Mannréttindadómstóll Evrópu hefur í tilteknu máli komist að niðurstöðu um að brotið hafi verið gegn réttindum sem mönnum eru tryggð í mannréttindasáttmálanum á sá sem heldur á slíkum dómi þá raunhæfu leið til að ná rétti sínum að fá mál sitt endurupptekið. Þetta er eina leiðin til að fá mistökin leiðrétt.

II

Nú hefur það gerst að Hæstiréttur hefur vísað frá réttinum tveimur dómsmálum sem endurupptekin voru fyrir réttinum á grundvelli úrskurða Endurupptökudóms. Í báðum tilvikum hafði endurupptakan átt sér stað með þeim hætti að viðkomandi einstaklingar óskuðu þess að málin yrðu endurupptekin í Hæstarétti. Ákærvaldið hafði ekki andmælt beiðninni, enda hafði Mannréttindadómstóll Evrópu komist að niðurstöðu um að brotið hefði verið gegn

málsmeðferðarreglum mannréttindasáttmálans þegar þessir einstaklingar voru sakfelldir í Hæstarétti á sínum tíma.

Í dómum Hæstaréttar í málunum nr. 7 og nr. 8/2022 er frávísun frá Hæstarétti rökstudd með þeim hætti að Endurupptökudómur hefði átt af sjálfsdáðum að vísa málunum til meðferðar í Landsrétti en ekki í Hæstarétti. Þar sem Hæstiréttur hafi ekki lengur heimild að lögum til að taka munnlegar skýrslur af sakborningum eða vitnum geti málsmeðferð fyrir réttinum ekki þjónað tilgangi. Hugsunin að baki þessum ummælum er sú sama og býr að baki efnis þess lagafrumvarps sem hér er til skoðunar.

III

Við teljum öldungis fráleitt að málsmeðferð endurupptekins máls þjóni ekki tilgangi ef „aðeins“ á að vera hægt að sýkna mann af ákæru. Ef sá sem biður um endurupptöku máls telur enga þörf á því að munnlegar skýrslur verði teknar af sér eða vitnum við málsmeðferðina, hvers vegna á þá dómstóllinn að hafa sjálfstæða skoðun á nauðsyn slíkrar skýrslugjafar? Hér verða menn að hafa hugfast að niðurstaða mannréttindadómstólsins var sú að brotið sem er grundvöllur endurupptökubeiðinnar átti sér stað eftir að allri sönnunarfærslu var lokið í málinu.

Við teljum augljóst að rökstuðningurinn – málsmeðferð fyrir réttinum þjónar ekki tilgangi – sé til orðinn vegna þess að dómarrar Hæstaréttar gátu ekki fundið sig í því að sýkna þá menn sem rétturinn hafði sakfelld mörögum árum áður. Það er beinlínis afkárlegt að æðsti dómstóll þjóðarinnar skuli ekki geta fundið sig í því að leiðrétta augljós mistök við samningu dóms. Sakborningarnir sem í hlut eiga geta illa skilið að það þjóni ekki tilgangi að þeir verði sýknaðir þegar svona stendur á.

Í greinargerðinni með frumvarpinu er látið að því liggja að fyrirhuguð lagabreyting sé til hagsbóta fyrir sakborninga sem leita eftir endurupptöku máls. Hér verður sú skoðun lätin í ljós að þessu sé beinlínis öfugt farið. Ef frumvarpið verður að lögum getur það leitt til þess að ákærvaldið komist í þá stöðu að hefja endurtekna sönnunarfærslu í viðkomandi máli gagngert til að búa svo um hnúta að Hæstiréttur geti endurtekið sakfellinguna. Sá hefur aldrei verið tilgangur þeirra sem leita eftir endurupptöku máls.

Ef þeir sem halda á dómi mannréttindadómstólsins eiga að sæta því að þurfa að fara gegnum endurtekna sönnunarfærslu fyrir dómi í enduruppteknu sakamáli blasir við að þeir eigi erindi við Mannréttindadómstólinn að nýju ef þeir verða síðan sakfelldir aftur. Slík málsmeðferð væri að okkar áliti andstæð ákvæðum mannréttindasáttmálans um sanngjarna málsmeðferð.

IV

Við leyfum okkur að benda háttvirtum þingmönnum á nauðsyn þess að skoða aðdragandann að framlagningu þessa lagafrumvarps. Samkvæmt okkar

heimildum voru atvik með þeim hætti að í kjölfar uppkvaðningar úrskurðar Endurupptökudóms í máli nr. 15/2022 hafði einn af dómurum Hæstaréttar samband við stjórnendur í dómsmálaráðuneytinu og óskaði eftir fundi með hraði til að fara yfir nauðsyn lagasetningar til að bregðast við einhvers konar „togstreitu“ sem skapast hafi milli Hæstaréttar og Endurupptökudóms. Sá fundur var haldinn innan sólarhrings og á honum varð frumvarpið til. Í athugasemdum með frumvarpinu segir m. a. að nauðsynlegt hafi verið að bregðast við „fyrirgreindri stöðu“ og því hafi ekki unnist tími til almenns samráðs við gerð frumvarpsins, „en þó var leitað álits réttarfarsnefndar á frumvarpinu“. Hér skal í fullri vinsemd bent á að hæstaréttardómarinn sem hafði alla forgöngu um samningu frumvarpsins og á væntanlega hlut að máli sem höfundur meginefnis frumvarpsins er sjálf formaður réttarfarsnefndar.

Vegna þrískiptingar ríkisvaldsins orkar það mjög tvímælis að dómarar Hæstaréttar skuli telja viðeigandi að þeir segi stjórnvöldum og löggjafarsamkomunni fyrir verkum á þann hátt sem birtist í þessu lagafrumvarpi. Í íslenska réttarríkinu er hlutverk dómstóla að túlka lög en Alþingis að setja lög.

Telji nefndarmenn í allsherjar- og menntamálanefnd þrátt fyrir allt að ástæða sé til að setja sérstakt lagaákvæði í þá átt sem ráðgert er í frumvarpinu leyfum við okkur að setja fram hugmynd um viðauka við texta 1. gr. frumvarpsins, sem yrði þá svohljóðandi:

Ef Endurupptökudómur telur að mál sem dæmt hefur verið í Hæstaétti fyrir 1. janúar 2018 uppfylli skilyrði til endurupptöku skv. 232. gr. er dóminum heimilt að vísa málinu til meðferðar og dómsuppsögu í Landsrétti *ef þess er óskað af hálfu endurupptökubeiðanda.*

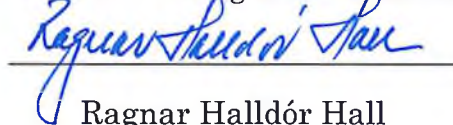
V

Sérstök ástæða er til þess að vara við því að þetta mál fái einhvers konar flýtimeðferð hjá Alþingi. Málið varðar grundvallarmannréttindi og þarfnast gaumgæfilegrar athugunar nefndarinnar m.a. með því að leitað verði álits sérfræðinga í stjórnskipunar- og refsirétti, könnuð framkvæmd endurupptöku á öðrum Norðurlöndum og skýringar Mannréttindadómstólans á 46.gr. sáttmálans.

Við óskum eftir að fá að koma á fund nefndarinnar til að skýra frekar sjónarmið okkar um málið.

Virðingarfyllt

fyrir mína hönd og Gests Jónssonar

Ragnar Halldór Hall

RÍKISSAKSÓKNARI

SJF/

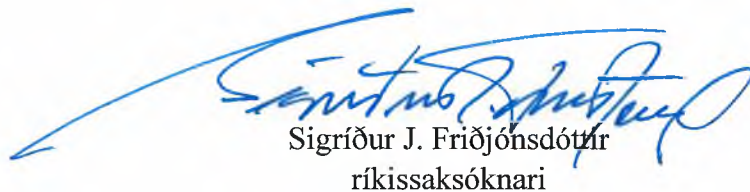
Reykjavík, 23. nóvember 2022

Tilvísun ríkissaksóknara: 202211-0407

Allsherjar- og menntamálanefnd Alþingis hefur sent ríkissaksóknara til umsagnar frumvarp til laga um breytingu á lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008 (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi), 428. mál.

Ríkissaksóknari er samþykkur þeim breytingum á lögum um meðferð sakamála sem lagðar eru til í frumvarpinu og tekur að öllu leyti undir þær röksemdir fyrir lagabreytingunum sem fram koma í greinargerð með frumvarpinu.

Ríkissaksóknari telur einnig **mjög brýnt að frumvarpið fái skjótan framgang á Alþingi**, sbr. umfjöllun í greinargerð með 2. gr.

Sigríður J. Friðjónsdóttir
ríkissaksóknari

Nefndasvið Alþingis (nefndasvid@althingi.is)

Alþingi
Allsherjar- og menntamálanefnd
Kirkjustræti
101 Reykjavík

Reykjavík 2. febrúar 2023.

Efni: Álit á frumvarpi til laga um breytingu á lögum nr. 88/2008, um meðferð sakamála (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi) – þskj. 488 – 428. mál

Að beiðni allsherjar- og menntamálanefndar 31. janúar 2023 hafa undirritaðir tekið saman eftirfarandi álit á frumvarpi til laga um breytingu á lögum nr. 88/2008, um meðferð sakamála (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi) (eftirleiðis „**frumvarpið**“). Óskað var eftir umræddu álit í kjölfar þess að undirritaðir komu fyrir allsherjar- og menntamálanefnd 24. janúar 2023 til að veita álit á frumvarpinu svo og til þess að svara spurningum nefndarmanna.

Álit þetta er í grunninn tvískipt. Fyrri hlutinn lýtur að efnisatriðum frumvarpsins eins og það er í dag. Hinn síðari ámalgar viðbætur við frumvarpið sem undirritaðir telja að geti styrkt regluhverfið er varða endurupptöku sakamála og komið enn betur í veg fyrir þá óvissu sem skapast hefur vegna þeirra mismunandi sjónarmiða sem birtast annars vegar í úrskurði Endurupptökudóms 31. október 2022 nr. 15/2022 og hins vegar dómi Hæstaréttar 5. október 2022 nr. 7/2022.¹

I.

Undirritaðir eru sammála frumvarpinu, athugasemdum með frumvarpinu svo og umsögn dómsmálaráðuneytisins til allsherjar- og menntamálanefndar 25. janúar 2023. Með frumvarpinu er tryggt að Endurupptökudómur geti vísað enduruppteknum dómum Hæstaréttar til meðferðar og dómsuppsögu í Landsrétti, ef þörf krefur og þá einkum sökum þess að milliliðalaus sönnunarfærsla þarf að fara fram fyrir dómstólum, óháð því hvort upphaflegt mál hafi áður verið rekið fyrir Landsrétti. Í ljósi þess að Hæstiréttur hefur talið að samkvæmt gildandi löggjöf sé honum ókleift að heimila milliliðalaus sönnunarfærslu fyrir dóminum, ólíkt því sem var fyrir tilkomu Endurupptökudóms, er þessi lagabreyting rökrétt. Er hún til þess fallin að styrkja meginreglur sakamálaréttarfars um milliliðlausa sönnunarfærslu og sannleiksregluna.

¹ Sjá umfjöllun undirritaðra í greininni „Samtal Hæstaréttar og Endurupptökudóms“: <https://ulfljotur.com/2022/11/07/samtal-haestarettar-og-endurupptokudoms/>

Taka undirritaðir einnig undir eftirfarandi orð dómsmálaráðuneytisins í umsögn 25. janúar 2023 í ljósi annarra umsagna sem komið hafa á borð allsherjar- og menntamálanefndar vegna frumvarpsins:

„Í því tilliti verður að hafa hugfast að ástæða þess að fallist er á endurupptöku sakamáls, þar sem brotið hefur verið gegn fyrrgreindri meginreglu um milliliðalausa sönnunarfærslu, er sú að ákærðu fóru á mis við það að geta fært sönnur á ætlað sakleysi sitt milliliðalaust fyrir dómurum Hæstaréttar. Því skyti skökku við að ekki væri heimilt að bæta úr þeim ágalla við nýja málsmeðferð allra mála sem ekki hafa nú þegar verið endurupptekin með úrskurðum Endurupptökudóms, svo sem frumvarpinu er ætlað að gera.“

II.

Undirritaðir vekja athygli nefndarinnar á því að frekari lagabreytingar gætu styrkt framfylgd meginreglna sakamálaréttarfars, þ. á m. um milliliðalausa sönnunarfærslu og sannleiksregluna, sem njóta verndar stjórnarskrárinnar og mannréttindasáttmála Evrópu. Ef Hæstarétti yrði veitt heimild til þess að hlýða á milliliðalausa sönnunarfærslu í enduruppteknum sakamálum væri betur komið í veg fyrir að dómstóllinn væri bundinn í báða skó hvað milliliðalausa sönnunarfærslu varðar komi endurupptekið sakamál á hans borð. Meginreglan væri þá sú, svo sem rakið er hér að framan, að Endurupptökudómur skyldi vísa málum er þarfnast milliliðalausrar sönnunarfærslu til Landsréttar. Ef Endurupptökudómur nýtir ekki þá heimild af einhverjum ástæðum, eða þörf fyrir milliliðalausa sönnunarfærslu er ekki komin fram við meðferð málsins hjá Endurupptökudómi, telja undirritaðir rétt að lögfesta öryggisventil þannig að Hæstiréttur geti eftir sem áður hlýtt á milliliðalausa sönnunarfærslu þannig að endurupptekið sakamál ónýtist ekki og þannig að grunnrök sannleiksreglunnar svo og reglunnar um milliliðalausa sönnunarfærslu séu tryggð.

Í því sambandi verður að hafa í huga að frumvarpsákvæðinu er einkum ætlað að taka til mála þar sem brotið hefur verið gegn reglunni um milliliðalausa málsmeðferð, en sakamál hafa á undanförunum árum verið endurupptekin af ýmsum öðrum ástæðum, eins og t.d. vegna brota á reglunni um *ne bis in idem* og vegna þess að Mannréttindadómstóll Evrópu hefur talið dómara vanhæfa til þess að dæma í tilteknum málum. Oft er ekki augljóst við meðferð þessara mála hjá Endurupptökudómi hvort þörf sé á skýrslutökum við eftirfarandi meðferð þeirra fyrir almennum dómstólum, og er í sjálfu sér engin lagaheimild fyrir Endurupptökudóm að kalla eftir afstöðu aðila til þess hvort þeir telji þörf á skýrslutökum, ef fallist yrði á endurupptöku. Þá er í öllu falli vandséð að aðilar yrðu bundnir af slíkum yfirlýsingum við meðferð hins endurupptekna máls fyrir hinum almennu dómstólum.

Ekkert í uppbyggingu dómskerfisins gerir það að verkum að Hæstiréttur geti ekki hlýtt á milliliðalausa sönnunarfærslu enda eru dæmi þess að slík sönnunarfærsla hafi

farið fram fyrir réttinum bæði árin 2021 og 2022. Verða hér nefnd nokkur dæmi til nánari glöggvunar varðandi tillögu undirritaðra.

Í *fyrsta lagi* getur sú staða komið upp að Endurupptökudómur nýti ekki þá lagaheimild sem lögð er til í frumvarpinu, t.d. vegna þess að málið varðar ekki brot á milliliðalausri málsmeðferð, en síðan komi fram krafa um það fyrir Hæstarétti að skýrslutökur fari þar fram. Ef sannarlegt tilefni er fyrir milliliðalausar sönnunarfærslu, en Hæstarétti er ókleift að láta hana fara fram, yrði málinu að líkum vísað frá dómi og þá þannig að dómur lægra dómstigs stæði óhaggaður, óháð því hvort úrlausn hans hafi verið lögum samkvæm.

Í *öðru lagi* mætti hugsa sér sambærilegt tilvik og hér að framan, en um er að ræða sakborning sem sakfelldur var bæði í héraði og fyrir Hæstarétti fyrra sinnið (fyrir stofnun Landsréttar). Ef máli þessa sakbornings er vísað frá Hæstarétti vegna þess að skilyrði skortir til þess að láta munnlega sönnunarfærslu fara fram kann það að brjóta gegn mannréttindum hans, enda stæði þá sakfellingardómur yfir honum óhaggaður. Í því sambandi gæti sakborningurinn bent á að heimild hafi verið til skýrslutaka í Hæstarétti þegar málið var til meðferðar í fyrra sinnið, sbr. þágildandi 2. mgr. 208. gr. laga nr. 88/2008 um meðferð sakamála. Þótt þeirri heimild hafi verið afar sparlega beitt af hálfu Hæstaréttar var hún í öllu falli til staðar. Í ljósi þess að lagaheimild skortir nú fyrir munnlegri sönnunarfærslu, að mati Hæstaréttar, gæti umræddur sakborningur haldið því fram með burðugum rökum að með þessu sé skertur möguleiki hans til þess að fá héraðsdóminn endurskoðaðan með það að markmiði að fá sig sýknaðan af þeim ásökunum sem bornar eru á hann, enda fengi hann ekki efnisúrlausn fyrir réttinum. Slíkt kynni að fela í sér brot bæði á 6. gr. og 2. gr. 7. viðauka mannréttindasáttmála Evrópu, en síðarnefnda ákvæðið mælir fyrir um rétt til áfrýjunar sakamáls. Ef Hæstiréttur myndi ekki vísa málinu frá en kæmist í staðinn að efnislegri niðurstöðu, og án þess að munnleg sönnunarfærsla færi fram, kynni það að fela í sér sjálfstætt brot gegn margnefndri meginreglu um milliliðalausar málsmeðferð.

Í *þriðja lagi* kunna til framtíðar litið að koma upp mál þar sem rétt væri að Hæstiréttur myndi leiðrétta brot á málsmeðferðarreglum með því að heimila munnlega sönnunarfærslu, þrátt fyrir að mál hafi áður sætt málsmeðferð fyrir Landsrétti.

Í *fjórða lagi*, og tengt sjónarmiðum um lagaskil, þá má leiða líkur að því að heimild frumvarpsins muni einvörðungu gilda um mál sem óskað er eftir endurupptöku á í kjölfar þess að frumvarpið verði að lögum, þ.e. að heimildin muni ekki verka afturvirkkt gagnvart þeim málum sem nú þegar eru komin fyrir Endurupptökudóm. Meginreglan um lagaskil þegar réttarfarslöggjöf er annars vegar er sú að þær reglur gilda um meðferð máls sem giltu þegar það kom fyrir dóm.² Af þeim sökum verður að álíta sem svo að ekki sé kleift að beita reglu frumvarpsins um mál sem þegar eru til

² Sjá Sigurður Línal: „Um lagaskil og afturvirkni laga“, *Úlfjótur* 2006, bls. 45-48.

meðferðar hjá Endurupptökudómi nema mælt sé sérstaklega fyrir um slíka heimild. Erfitt er að leggja mat á hvort slík afturvirkni frumvarpsreglunnar, ef mælt yrði skýrlega fyrir um hana, myndi vera ívilnandi eða íþyngjandi fyrir sakborninga, en hugsanlega gæti beiting hennar í vissum tilvikum orkað tvímælis gagnvart mannréttindum sakborninga ef hún er álitin íþyngjandi. Til samanburðar myndi lögfesting heimildar um munnlega sönnunarfærslu fyrir Hæstarétti gilda a.m.k. um öll þau mál sem ekki hafa ratað þangað nú þegar. Álitafni um íþyngjandi afturvirkni væru því ekki til staðar, eða í öllu falli mun fjarlægari en ef breytingarnar verða bundnar við þá tillögu sem nú liggur fyrir.

III

Undirritaðir ítreka að þeir telja frumvarpið í óbreyttri mynd fela í sér réttarþót en telja þó rétt að vekja athygli nefndarinnar á því að frekari reglusetning hvað varðar heimild Hæstaréttar til að hlýða á milliliðalausa sönnunarfærslu gæti verið til þess fallin að girða betur fyrir að mál ónýtist af ófyrirséðum ástæðum. Þá er áréttað að tillaga okkar felur í sér að heimild til munnlegrar sönnunarfærslu fyrir Hæstarétti væri bundin við endurupptekin sakamál.

Góðfúslega verður orðið við beiðnum um frekari upplýsingar eða aðstoð við nefndina.

Sindri M. Stephensen
dósent við lagadeild Háskólans í Reykjavík

Víðir Smári Petersen
dósent við lagadeild Háskóla Íslands

Sendandi: Svavar Kjarrval

Dagsetning: 16. nóvember 2022

Nr. þingmáls: 428

Heiti þingmáls: Frumvarp til laga um breytingu á lögum um meðferð sakamála, nr. 88/2008 (málsmeðferð hjá Endurupptökudómi).

Vil koma því áleiðis að enginn tilgreindur frestur er í lögum til að sækja um og fá endurupptöku máls. Þá er vakin athygli að því að sbr. II.

kafla A í almennum hegningarlögum, ásamt fleiri lögum, er heimild til þess að reka sakamál gagnvart lögaðilum. Ekki er sérstaklega tilgreint í lagaákvæðunum varðandi endurupptöku að úrræðið sé eingöngu í boði fyrir einstaklinga. Þörfin fyrir þessa heimild sem frumvarpið kveður á um gæti fræðilega séð verið óendanleg, allavega á meðan einhver lögaðili er hlotið hefur dóm fyrir stofnun Endurupptökudóms er enn til. Í tilviki einstaklinga gæti verið fræðileg þörf á slíkri heimild í jafnvel 70 ár eða lengur. Með hliðsjón af þessu mæli ég með því að heimildin eigi alls ekki heima í bráðabirgðaákvæði, heldur sé sett inn í heimildarákvæðið sjálft.

Legg ég því til að aftan á 2. málsl. 1. mgr. 232. gr. laga nr. 88/2008 bætist við ítrekun sem væri eitthvað á þessa leið:

Þrátt fyrir að Landsréttur hafi ekki dæmt áður í málinu

Persónulega hefði ég einnig viljað heimild fyrir Hæstarétt til þess að vísa slíkum málum til Landsréttar, einkum í tilviki þeirra mála sem þegar eru komin til Hæstaréttar við gildistöku laganna en Hæstiréttur ekki enn dæmt í. Læt ég nefndinni eftir að fylgja slíkri ábendingu eftir, kjósi hún svo.